

Új könyv az Educatio kiadótól

Nagy Péter Tibor könyve az Educatio Kiadó Társadalom és oktatás című sorozatában jelent meg. Az érdekes cím – *A magyar oktatás második államosítása* – mögött a magyar közoktatásnak a harmincas években bekövetkezett változásainak elemzése áll, különös adalékként közoktatás és állam kapcsolatának történelmi példáira

Hírek a Megyei Pedagógiai Intézetekből

Komárom-Esztergom

Egyházak a változó világban

Ismét egy könyvet ajánlunk az érdeklődő olvasóknak. 1992 márciusában adták ki Beke Margit és Bárdos István érte és a tanulmányozást megkönnyítő szerkesztésében az esztergomi nemzetközi egyháztörténeti konferencián (1991. május 29-31.) elhangzott előadások szövegét.

A konferencia témája: Egyházak a változó világban. Illik rá a francia közmondás: minél inkább változik, annál inkább ugyanaz. Olyan értelemben, ahogy ezt Paskai László bíboros megnyitójában megfogalmazta: "... az egyház a változó világban és a változó körülmények között nemcsak megmarad, de mindig megújulásra képes, és az emberiség számára nélkülözhetetlen erkölcsi és társadalmi értéket is jelent." Számomra e mondatból a "megmaradás" és "megújulás", az állandóság és a változás dialektikus egységét kifejező szavak a meghatározóak. A konferenciánál maradv a fenti gondolat a magyar történelemben élt és élő, működő (így a római katolikus, a görög katolikus, a református, az evangélikus, a baptista, a zsidó stb.) egyházakra, vallásokra érvényes.

A laikus olvasó szeretné az egyházak, vallási mozgalmak teljesség felé törekvő tablóját összességében megismerni.

Recenzióm csak figyelemfelkeltésre vállal-

kozhat. 106 előadás hangzott el és a plenáris ülést követően tíz szekcióban folytatódott a munka: Árpád-kor; Kései középkor; Kereszténység és Kelet-Európa; Egyházi életünk, Történelem; Népi vallásosság, Művelődés; Szimbolika, heraldika, művészettörténet; Egyháztörténeti források, módszertan; Művelődés – iskola; Egyház és társadalom; Személyiségek az egyházban. Többféle aspektusból közelíthető meg a téma. Előzetesen három általános megjegyzést teszünk. Az első a közétett anyag gazdagsága. Érzékelhetően egy fellélegző és újra felfelé ívelő kutató munka tanúi vagyunk. Talán ebből származik az, hogy nem lehetett a sokszínű és témájú előadásokat a szekciók prokruszteszi ágyába kényszeríteni. Egy részük szükségszerűen átfedi egymást. Második a tudományosság. A recenzor nem ítéheti meg az egyes előadások tudományos értékét (ez szakmai krika és vita dolga), de tapasztalhatjuk a kérdések és tények kezelésének tudományos módszerét. Csupán néhány, ritka esetben fordul elő ideologizáló kitétel. S végül a harmadik az a tanulság, hogy múltunk egységes egész magyar, nincs külön egyház- és magyar történelem, s ebben az egyháztörténet, mint ezt a konferencia is bizonyítja, az egyik meghatározó vonulat.

Pantha rei – minden folyik, idézik két helyen is Hérakleitosztól (bár ő szó szerint ezt nem mondta), de akkor tegyük hozzá az ephézosi filozófus következő gondolatát is: "... Szétszór és ismét összegyűjt (a folyó) és jön és megy" "... Nem tőlem, hanem a logosztól hallván, bölcs dolog elismerni, hogy minden egy."

És még egy idézet (Miskolczi Ambrus): "Mint a közép-európai világ részesei nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy a felekezetek dialógusában, állam és társadalom és egyház viszonyának újragondolásában a történetírás akkor játszhat építő szerepet, ha nem kész sémákhoz keresi az anyagot, hanem ismeretlen mozzanatok és források feltárásával idézi fel a múlt valóságát és az abból kínálkozó tanulságokat..."

Benda Kálmán előadása – reformáció és a vallásszabadság eszméje –, a tolerancia magyar múltbeli gyökerei és ismerete aspektusá-

ból fontos. "A tolerancia, a vallási szabadság története az emberi szabadságjogokért folytatott hosszú évszázados küzdelemnek egy fejezete." A XVI. században vagyunk. S ekkor a kis egyházak – az újrakeresztelő (anabaptisták), az antitrinitáriusok – képviselték a lelkiismereti szabadságot. A történelem egységes voltának alátámasztására: "... a teológusok tiltakozása ellenére a tolerancia a politikai élet színterén jelent meg először... ez a politikai tolerancia kényszeríti az uralkodókat bizonyos vallási türelem bevezetésére." De ebben a megközelítésben nézve más előadásokat (Népi vallásosság; Templomok, zsinagógák és szerzetesrendek Dél-Dunántúlon; Az egyház és demokrácia; A magyarországi zsidóság első emancipációja) és sok más elemzést, talán nem túlzás, ha azt mondom, az ökumenizmus eszméje – ha bűvópatakként is – az elmúlt századokban jelen volt a társadalomban, s így az, ami ezen a konferencián is megnyilvánult, nem gyökerek nélküli.

Legnagyobb élményem azonban az a részletgazdagság volt, amely az egyház és az egyházak meghatározó szerepéről a magyar művelődéstörténet századaiban, az építészetben, az oktatásban stb. feltárult.

A könyv gazdag tartalmából külön fejezetet érdemelne a könyvek és az egyházak kapcsolata, valamint a termelési kultúra terjesztésében játszott szerepük a középkor idején. Széles ívű szerepről van itt szó, és eddigi általános ismereteinket a könyvben lévő dolgozatok gazdagabbá és plasztikusabbá tehetik. Álljon itt bizonyoságul néhány korreferátum címe: Az egyházak szerepe a XVI-XVII. sz.-i irodalmunk fejlődésében; Templomépítés ... Árpád-házi királyaink idején; A "Dukász-korona" ikonográfiája és ikonológiája; Cirillbetűs könyvek a hazai görög katólikusoknál a XVII-XVIII. században; A magyarországi jesuvák (talmudiskolák) történetéből stb.

A kutatások bizonyítják, mennyire nagy a személyiség szerepe a társadalomban, s alátámasztják az Árpád-ház különös jelentőségét történelmünkben. Az előadók szólnak arról, hogy az Anjouk és a Hunyadiak közel vitték hazánkat a nyugati centrumhoz és az európai szerves fejlődéshez. Írásokat olvashatunk arról, hogy ezek a családok hány szentet és mártírt adtak példaként, és hány király volt közöttük európai mércével mérve is nagy. De nem csupán erről esett szó. A konferencia "helytörténeti" előadásai olyan egyházi férfiak és nők sorát mutatják be, kiknek életműve hazánk egy-egy szeletének történetében jelentős szerepet játszott.

Ilyen volt Vetési Albert veszprémi püspök, aki a Hunyadiakat "hűségese és következetesen" szolgálta; gr. Eszterházy Károly püspök szerepe az egri líceum építésében, akinek

"szellemi horizontjába a katolikus egyház teljes és mindig megújuló öröksége éppúgy beletartozott, mint az újkori empirizmus és racionalizmus eredményeinek megbecsülése"; s a művészetpártoló Simor János esztergomi bíboros érsek; a janzenista Kopácsy József, Haynald Lajos kalocsai érsek, aki székvárosa XIX. sz. második felében bekövetkezett fejlődésének egyik legaktívabb alakja, vagy a közéleti szereplésével kiemelkedő Schlachta Margit. A sort természetesen folytathatnák.

A katolikus egyház (bár a kérdés minden egyháznak szólt), s a változó világ viszonyának egyik legérdekesebb mozzanata a keresztényszocialista mozgalom kialakulása és szerepe.

A német-magyar és esztergomi legényegyletek (1860-1944) működésével foglalkozik, az általánosból az egyes felé haladva – Bárdos István tanulmánya. A kapitalizmus kialakulásával egyidejűleg már a XIX. sz. közepén kibontakoznak azok a folyamatok, melyek elmentételezve az Internacionálékban megszerveződő munkásmozgalmat, egyik forrását jelentik a megújulásnak és így a Rerum Novarum kiadásának. Kapcsolódik hozzá Gergely Jenő írása "A Rerum Novarum és a magyarországi keresztényszocialista egyesületek (1903-1946)."

"A keresztény szocializmust tehát olyan értelemben kell vennünk, hogy az egy keresztény szociális reformnak összefoglalója, rendszere, mintegy a keresztény igazságosságnak a társadalmi és gazdasági életben való gyakorlati alkalmazása."

E szavakat a századfordulón Giesswein Sándor győri prelátus kanonok mondta, ki megyénkhez is kötődik, hiszen tatai születésű. (A tatai Városi Könyvtár kis Giesswein-gyűjteménnyel is rendelkezik.) Úgy érzem, hogy a keresztényszocialista mozgalmak korszerű feldolgozásával még adós a történelem tudomány.

Talán az eddigiekből is kitűnt, hogy szerteágazó témákat gyűjtött össze ez a konferencia. Így a kötet egyfajta "mustrát" ad az egyháztörténeti kutatások jelenlegi állásáról. Ennél fogva tapasztalatai, anyaga premisszaként felfogva következtetéseket is kínál. Érdemes lett volna – még későbbi megjelentést is kockáztatva – ezen tanulságok legfontosabbjait zárszóban összegezni, mely túlmutat a nemzetközi egyháztörténeti konferencia előadásain, s egyúttal kiindulópont a továbbiakra. Ezt kívánja nemcsak a "historia sacra", hanem az egész történettudomány.

A kötet a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, a József Attila Megyei Könyvtár, s az Egyházak a Változó Világban c. konferencia szervezőbizottsága kiadásában jelent meg.

SZIRTES LÁSZLÓ